

تصویر ۲: مجسمه شخصیت‌های
سیاسی - فرهنگی ترکمن از
عناصر فضاسازی‌های جدید
خصوصاً فضاهای جمعی
شهر سفید به‌شمار می‌رود.
عشق‌آباد، ترکمنستان. مأخذ:
آرشیو مرکز پژوهشی نظر.

Pic2: In the White City, the
statues of famous cultural
and political Turkmen are
the elements of new spaces,
especially in the public
spaces. Ashkhabad, Turkmenistan.
Source: Archive of Nazar
Research Center.

تصویر ۱: تضاد بین سیمای
شهری بافت قدیم و جدید
در شهر سفید عشق‌آباد،
ترکمنستان. مأخذ: آرشیو
مرکز پژوهشی نظر.

Pic1: The contradiction
between the new and old
images of the White City
of Ashkhabad, Turkmenistan.
Source: Archive of Nazar
Research Center.

تصویر ۲
Pic 2

تصویر ۱
Pic 1

رضاکسروی، کارشناس ارشد معماری، دانشگاه تهران.
Kasravi_r@yahoo.com

سیمای دستوری

"شهر سفید"، هویت جدید عشق آباد

چکیده: دولت ترکمنستان در پی استقلال این کشور از شوروی سابق در راستای اراییه هویت جدید از این کشور بر پایه قومیت و فرهنگ ترکمن در منظر جهانی، اقدام به ساخت و الحاق بخشی جدید به عشق آباد کرده است. تدوین چشم‌انداز جدید برای عشق آباد مقدمه ساخت "شهر سفید" است. شهر سفید، نماد ایده آل‌های دولت در خصوص عشق آباد جدید است و در این میان سیمای شهر، به وسیله‌ای برای ابراز وجود دولت تبدیل می‌شود. محصول نهایی، شهر است که علی‌رغم تلاش دولت برای نمایش تمایز شهر جدید و شهر ایدئولوژیک شوروی از یک سو و تفاوت با فرهنگ معماری بستر تاریخی، شهر است دستوری که به مانند سلف خود یکنواخت است و سیمای شهری در آن به حد ناسازی تنزل یافته است.

واژگان کلیدی: شهر سفید، نمای دستوری، هویت جدید، عشق آباد.

معرفی فضا

شهر سفید (White City)، به مساحت تقریبی ۵۰۰۰ هکتار، بخش جدیدی است که تدریجاً از اواخر دهه ۹۰ میلادی به جنوب عشق آباد، پایتخت جمهوری ترکمنستان، اضافه شده است. مجموعه‌ای از بناهای حکومتی، وزارتخانه‌ها، بانک‌ها، مراکز درمانی و هتل‌ها در کنار برج‌های بلندمرتبه مسکونی که با شبکه‌ای از بزرگراه‌ها به یکدیگر متصل شده‌اند، این بخش از عشق آباد جدید را شکل می‌دهند.

سیر تحول فضا

دوره اول: قبل از استقلال

زلزله‌های متعدد، میراث شهری چندانی از دوران سنت برای عشق آباد باقی نگذاشته است. در دوران شوروی، عشق آباد بر پایه الگوی شهر ایدئولوژیک که شهر آینده نامیده می‌شد، بازسازی شد؛ الگویی که بدون دخالت مردم بدون توجه به بستر و بدون وجود تنوع در طراحی خصوصاً نواحی مسکونی برای تمام شهرهای شوروی تجویز می‌شد. در این الگو شاخص‌ترین بناها ساختمان‌های حکومتی و خیابان‌های عریض، مشخصه اصلی شبکه دسترسی است. واحد سازنده شهر، بلوک‌های ساختمانی ۴ یا ۵ طبقه خاکستری رنگی هستند که با سلسله مراتب دسترسی معین به دیگر بخش‌ها متصل می‌شود؛ بدون آنکه نشانه‌ای از گذشته و سنت در آنها دیده شود (کسروی، ۱۳۸۹: ۶۷).

دوره دوم: پس از استقلال

عشق آباد در حالی وارد دهه ۹۰ میلادی شد که شهری بود عادی، از زمره شهرهای سوسیالیستی شوروی. شهری که با ساز و کارهای بازار و سرمایه‌داری قرابت چندانی نداشت و فاقد مراکز تجاری، اداری و اقامتی و از همه مهم‌تر فقدان مسکن مناسب بود. پس از استقلال، دولت با هدف ساخت هویتی نو، چشم‌انداز جدیدی برای عشق آباد تدوین کرد (Muradov, 2009).

باز تعریف هویت توسط سیمای شهری جدید

به طور کلی جسمیت بخشیدن به هویت در شهر نیازمند ابزارهایی است. از مهم‌ترین این ابزارها "سیمای شهری" است. این مفهوم از بخش‌هایی چون خیابان، شبکه ارتباطی، بافت، چشم‌انداز شهر، نقاط عطف، فرم و شکل بناها، مصالح، جزئیات اجرایی و رنگ تشکیل شده که هر یک از آنها به تنهایی می‌تواند مفهوم هویت را در خود داشته باشد.

قوم ترکمن با وجود زبان و دین مشترک هرگز به عنوان قوم یا ملتی واحد در کنار هم زندگی نکرده و هیچ‌گاه دولت جداگانه‌ای برای خود نداشته‌اند و تاریخ آنها از دیگر اقوام آسیای میانه همچون تاجیک‌ها و ازبک‌ها جدا نبوده است. دولت ترکمنستان با هدف وحدت بخشیدن به کشور حول یک هویت، اقدام به بازتعریف مفهوم هویت بر پایه قوم

ترکمن و تسری آن به زمینه‌های معماری و شهرسازی کرد (صالحی، ۱۳۸۹: ۷۶). از نگاه اولیای جدید، امور منظر شهری یکنواخت شهر سوسیالیستی باید تغییر می‌یافت. مسئولین به دنبال ایجاد پایتختی مجلل برای بروز قدرت و نمایش موجودیتی جدید به دنیا بودند. در پی بهبود اوضاع اقتصادی و خواست مسئولان کشور، اصلاح منظر شهری و طرح‌های شهری پیشین در دستور کار قرار گرفت (Muradov, 2009).

تدوین چشم‌انداز و هویت جدید برای عشق آباد

چشم‌انداز جدید عشق آباد؛ شهری متفاوت را برای قرن ۲۱ به نمایش می‌گذارد. عشق آباد دیگر کمونیستی نیست و اکنون پایتخت کشوری مستقل است و باید لوازم پایتختی کشوری مستقل را دست و پا کند (Ibid). در واقع دولت ترکمنستان با هدف نمایش قدرت خود در جدانشدن از سیستم سوسیالیستی و ورود به دنیای بین‌الملل اقدام به تشکیل شهری نو برای فعالیت‌های بین‌المللی و با هدف جذب توجهات بین‌المللی برآمد. به این منظور در کنار عشق آباد قدیم منطقه جدید یا شهر سفید با رویکردی دستوری و با الگوگیری از معماری یادمانی و خردگرایی نیمه نخست قرن ۲۰ و با استفاده از شرکت‌های خارجی (اغلب ترکیه) شکل گرفته است. اگر بنا به تعریف، هویت شهری را تبلور تمدن اجتماعی بدانیم که در آن زندگی می‌کند و تدریجاً و پیوسته ضخامت اجتماعی و فضایی می‌گیرد، آن‌گاه به نظر می‌رسد در عشق آباد عملی خلاف آن در شکل دادن به هویت شهری صورت پذیرفته است: در اینجا فرهنگ تولیدشده توسط دولت با سرعتی بسیار فراتر از تغییر فرهنگ عمومی به مصادیق عینی تبدیل شده است.

باغ-شهر

گام اول در برنامه‌ریزی شهر سفید، اتخاذ نگاهی ویژه و سبکی خاص برای وضعیت آن بود، تا بدین ترتیب آنچه به وجود می‌آید حداکثر جذابیت را داشته باشد. به جای ایده شهر سوسیالیستی این بار ایده باغ-شهر کوربوزیه (دهه ۲۰ میلادی) که نواحی شهری تجاری، مسکونی، صنعتی و شبکه دسترسی پیاده و سواره و نیز برج‌های مرتفع را در میان فضاهای سبز وسیع پیشنهاد می‌کرد توسط دولت به عنوان برنامه توسعه شهر انتخاب شد (Ibid). ابراد همیشگی بر طرح‌های شهری کوربوزیه، فقدان مقیاس انسانی است. این اشکال به دلیل اهمیت فراوان دسترسی سواره بر شهر سفید نیز وارد است. اگر از پنجره اتاق یکی از برج‌ها به این بخش نگاه کنید، صحرایی را پیش رو خواهید دید که با دقت مهندسی هرچه تمام‌تر خیابان‌کشی شده و در وسعتی چشم‌گیر برج‌هایی که هریک دست کم ۲۰ طبقه هستند، از زمین روییده یا در حال روییدن است (تصویر ۱).

تصویر ۳: مقیاس اغراق شده مجسمه‌ها، ادامه زیبایی‌شناسی عظمت‌گرایی دوران شوروی. عشق آباد، ترکمنستان. مأخذ: آرشیو مرکز پژوهشی نظر.

Pic3: The exaggerated scale of sculptures; continuation of the aesthetic features of the Soviet period. Ashkhabad, Turkmenistan. Source: Archive of Nazar Research Center.

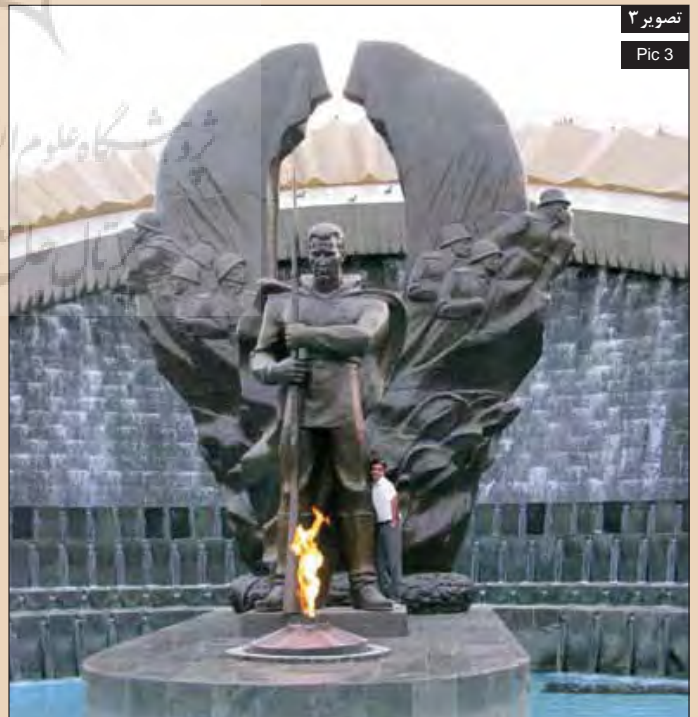
تصویر ۴

Pic 4

تصویر ۳

Pic 3

تأکید بر فضاهای شهری، نمایش حکومت به جای مدنیت

در مرحله بعدی دولت جدید از ایده فضاهای جمعی که در دوران شوروی برای به رخ کشیدن قدرت خلق، طراحی و ساخته می‌شدند، این بار با هدف نشان دادن عظمت و شکوه خود استفاده می‌کند. فضاهای وسیع در پیشگاه ساختمان‌های دولتی و فرهنگی اگرچه به عنوان فضای جمعی طراحی شده‌اند اما خبری از فعالیت‌های مردمی در آن نیست (تصویر ۲). فقدان تنوع فضایی در مقیاس و کارکرد به عنوان مؤلفه‌های هویت‌بخش و فقدان خردفضاها ویژگی‌های خاصی است که در فضا سازی‌های عشق‌آباد جدید قابل ملاحظه است. در نتیجه می‌توان این فضاهای خالی از زندگی اجتماعی و حیات مدنی را فضاهای شهری نامید که نماد اداره حکومت هستند.

سیمای شهری بخش جدید عشق‌آباد، از مدیریتی شهری حکایت می‌کند که وجه کالبدی نماها مدنظر بوده است. در حقیقت این شهر محصول اراده حکومت و شعارهایی است که بیشترین مسئولیت ابراز آنها برعهده نماهای شهر گذارده شده است.

یادمان‌گرایی

این ویژگی در دو بخش: بناها و عناصر یادمانی خودنمایی می‌کند. معماری بناهای منفرد برخلاف الگوی معماری یکنواخت و ساده دوران شوروی، تندیس گونه و با نگاهی به معماری کلاسیک طراحی شده است. فاصله گرفتن برج‌ها از یکدیگر عرصه کافی برای خودنمایی این بناها به دست داده است. سقف‌های هرمی متنوع خط آسمان این برج‌ها را شکل می‌دهد.

وسعت و عظمت اغراق‌شده فضاهای شهری پیرامون آنها حتی در کف‌سازی‌ها، تزئینات و مبلمان شهری، مؤید این واقعیت است که یادمان‌گرایی حکومت ۷۰ ساله کمونیستی همچنان بخش جدایی‌ناپذیر نماهای شهری در عشق‌آباد جدید است؛ با این تفاوت که در حال حاضر عناصر به کار گرفته شده به جای شخصیت‌های شوروی سابق، هریک به حادثه یا شخصیتی از ترکمنستان مربوط است (تصویر ۳). با توجه به نوع حکومت توتالیتر، اغلب این مجسمه‌ها مربوط به رئیس‌جمهور سابق، «نیازف» است. در جای جای شهر مجسمه‌هایی از وی دیده می‌شود که با رنگ طلایی، نماد قدرت و اقتدار در کشور به حساب می‌آید. به عبارت دیگر در زیبایی‌شناسی جدید تنها مصداق‌ها عوض شده است. یکی از مهم‌ترین ابزارهای نمایش هویت، در ترکمنستان، اجبار استفاده گسترده از پرچم کشور در تمامی نقاط از بافت قدیم تا بخش‌های مدرن شهر است.

تکرار

منظور ترکیب ساختمان‌های مرتفع متحدالشکل با بناهای کوتاه در کنار میادین و فضاهایی است که به صورت سمبلیک نشانه‌های تاریخی ترکمن‌ها را در خود داشته باشد. برج‌های ۱۲ طبقه مسکونی که طبقه همکف آنها به فضاهای خدماتی تجاری اختصاص داده شده، الگوی غالب و تکرار شونده ساخت و سازهای جدید است (تصویر ۴). این برج‌ها عمدتاً در امتداد شریان‌های بزرگراهی قرار دارند (Muradov, 2009).

تک رنگی

رنگ سفید به عنوان رنگ غالب نه تنها در نما سازی‌ها بلکه در ساخت مجسمه‌ها و حتی جزئیات اجرایی شهر جدید استفاده شد. از آنجا که هدف، جا انداختن عشق‌آباد به عنوان "شهر سفید" در اذهان و پاک کردن خاطره رنگ خاکستری بلوک‌های بتنی دوران شوروی بود، برخی از ساختمان‌های قدیمی نیز با سنگ سفید مجدداً نما سازی شدند (Ibid). بر اساس قوانین حاکم بر بخش جدید، در ساخت کلیه نماها باید از بلوک‌های سفید در اندازه ۸۰ × ۶۰ سانتی‌متر مربع استفاده شود. از نظر مسئولین امر، استفاده از سنگ مرمر به عنوان نوعی واکنش نسبت به زیباشناسی کسالت‌بار مدرنیسم و بازگشت به نگاه کلاسیک در معماری و میراث معماری گذشته ترکمنستان توجیه می‌شود.

در مقام مقایسه با دوران شوروی، رنگ خاکستری در سیمای شهری با رنگ سفید جایگزین شده و تغییری در دیدگاه نسبت به تنوع رنگ در سیمای شهری حاصل نشده است (نک به تصویر ۱). شهر همچنان یکنواخت و فاقد تکثر و تنوع رنگی است.

نما سازی التقاطی

تلاش دولت برای تعریف هویتی جدا از اقوام تاجیک، ازبک و ایرانی، سیمای شهری "شهر سفید" را به سمت نما سازی دستوری در مقیاس کلان سوق داده است. معماری موجود در شهر به دلیل نبود میراث معماری و شهری مختص ترکمن‌ها، از سنت‌های معماری دیگر نقاط

تصویر ۴: الف - علی رغم ایده باغ شهر، فضاهای باز وسیع به دلیل اقلیم گرم و خشک منطقه چندان با استقبال مردم مواجه نیست.

ب- الگوی یکسان و تکرار شونده برج‌ها، عشق‌آباد، ترکمنستان. مأخذ: آرشیو مرکز پژوهشی نظر.

Pic4: A) Despite the garden-city, people are not interested in the wide open spaces due to the arid climate, B) The repetitive and monotonous patterns of towers. Ashkhabad, Turkmenistan. Source: Archive of Nazar Research Center.

دنیای وام گرفته شده است تا هرچه بیشتر بیانگر تضاد باشند؛ تضاد با فرهنگ‌های همجوار به قیمت شباهت یافتن با فرهنگ‌های دور. مسجد روحی و مقبره رییس‌جمهور پیشین ترکمنستان در همین راستا به شیوه مساجد غرب ترکیه ساخته شده‌اند (تصاویر ۵ و ۶). سقف‌های هرمی متنوع که خط آسمان برج‌های مسکونی را شکل می‌دهد یادآور پست مدرنیسم غربیست. علاوه بر این نمای بانک‌ها و ساختمان‌های دولتی مانند وزارخانه‌ها که از سنگ مرمر سفید است، خودنمایی سطوح شیشه‌ای با خطوط عمودی قوی و ستون‌های بلند که بعضاً با رنگ طلایی تزیین شده‌اند همگی نشانگر نوع نگاه دولت برای القای عظمت و تمول به بیننده است.

جمع‌بندی

پروژه "شهر سفید" با هدف آرایه تصویری جدید از عشق‌آباد و توسط دولت و نه مردم ساخته شده است. تصویری که سعی دارد نشان‌دهنده هویت ترکمنستان متمول و با عظمت باشد. تدبیر دولت در کلیه مراحل پروژه از تدوین چشم‌انداز تا اجرای آن، آنچنان که در دوران شوروی بدون در نظر گرفتن نقشی برای مردم محصول نهایی به‌وجود می‌آمد، باعث شد سیمای شهر جدید نیز از ریشه‌های فرهنگی اصیل خود فاصله گرفته و به حد نماسازی وارداتی تنزل و تناقضی اساسی در دریافت شهر با هویت پایتخت ترکمنستان ارایه کند. در شهر سفید، نمای شهری به عنوان بخشی از سیمای شهر، که به بعد کالبدی و فیزیکی منظر شهری اطلاق می‌شود، وظیفه اصلی تأمین اهداف تظاهرکننده حاکمیت ترکمنستان را بر عهده داشته و نشانی از تاریخ و زندگی اجتماعی قوم ترکمن در آن دیده نمی‌شود. رویکرد مدیریت شهر سفید، اقتدارگرایانه و بدون اهمیت دادن به تنوع برآمده از زندگی اجتماعی شهروندان ترکمن بوده است ■

فهرست منابع

- صالحی، حمیدرضا. (۱۳۸۹). بررسی سیاست ساخت هویت جدید برای ترکمنستان. *مجله منظر*، ۲(۶): ۷۶ و ۷۷.
- کسروی، رضا. (۱۳۸۹). بررسی دولگوی سنتی و حکومتی محله در آسیای میانه. *مجله منظر*، ۲(۶): ۶۶ و ۶۷.

تصویر ۵: مسجد روحی؛ علی‌رغم استفاده فراوان از نشانه‌های فرهنگی ترکمن در مجسمه‌سازی‌های شهر سفید، الگوهای معماری عمدتاً وارداتی هستند. عشق‌آباد، ترکمنستان. مأخذ: آرشیو مرکز پژوهشی نظر.

Pic5: Ruhi Mosque: Despite the widespread use of Turkmen cultural symbols in sculptures, architectural styles are mainly imported. Source: Archive of Nazar Research Center.

سیمای شهری بخش جدید عشق‌آباد، نشان از مدیریت نماهای شهری دارد که وجه کالبدی آن غالب بوده است. در حقیقت این شهر محصول اراده حکومت و شعارهایی است که بیشترین نمود آن را در نماهای شهری شاهد هستیم. در عشق‌آباد نماهای دستوری، سیمای شهری حکومتی را شکل داده است.

تصویر ۵

Pic 5

Dictated façade

White City, the new identity of Ashkhabad

Reza Kasravi, M.A. in Architecture, University of Tehran, Iran. Kasravi_r@yahoo.com

Abstract: Following its independence from the Soviet Union in the 90s, Turkmenistan included a new area to its capital Ashkhabad – the White City. The City has an area of about 5,000 hectares and was added to southern Ashkhabad in late 90s. The purpose for construction of the city has been cited as in line with the government efforts to create a new identity for Turkmenistan – an identity which would be based on the Turkmen culture and ethnicity. The White City is comprised of many governmental buildings, ministries, banks, medical centers and hotels together with high-rise buildings. These are all connected to each other through a network of highways. This is what makes up the new Ashkhabad.

The Old Ashkhabad which was based on the Soviet-era pattern of “The Future City” cannot represent Turkmenistan’s new identity. To the same effect, the New Ashkhabad must be accommodated with adequate facilities to be the efficient capital of a modern country. It was thus that improving the landscapes of the city was put on the agenda of the decision-makers. This, of course, followed the country’s economic prosperity and the request of the officials. The new outlook for Ashkhabad which has been dubbed as the City of the 21st Century is the prelude to the construction of the White City.

At the first stage, the government picked the idea of Le Corbusier in the 20s for a garden-city which envisages the construction of commercial, residential and industrial zones with vehicle and pedestrian access points as well as the high-rise buildings among trees. Le Corbusier’s ideas, however, suffered from several instances of flaw. They included the lack of a mechanism to measure the human value, and the preference given to occupants of vehicles over pedestrians.

The next stage comprises attaching a stronger attention to the role of public spaces. This is meant to showcase the authority of the government.

In this stage, the lack of variety in terms of dimension, the lack of group activities and the lack of micro spaces are the main features of group spaces. In efforts by the government to promote the beauty of the city in the White City, three elements are clearly visible. They include repeating themes, using single colors and using monuments. The monuments are a building, a statue or a re-production of cultural works of the Soviet era meant to portray the greatness of the Union. The new item in the list in the White City is luxury. The white color is used to erase the grey color of the Soviet regime from the memories of the people. What is mostly visible in White City is the application of architectural designs that belong to other nations. This is because Ashkhabad lacked an architectural heritage. Another reason is the persistence of the government to make the architecture of the White City different from the joint cultural heritage with other nations of Central Asia. Examples of this include using the post-modern Western architecture in residential buildings and mosques that are based on the common architecture of Turkish mosques.

The White City is eventually the result of dictations by the government in all stages from the designing of its landscape to the implementation of architectural phases. Therefore, despite the government’s efforts to give a different image to the City from the ideological image that the Soviets pursued and also due to the architectural differences across the course of history, the White City is just like the old Ashkhabad has a monotonous outlook and its image has remained at the level of pure landscapes.

Keywords: White city, Dictated façade, New identity, Ashkhabad.

تصویر ۶: یادمان آتا وطن.
عشق آباد، ترکمنستان. مأخذ:
آرشیو مرکز پژوهشی نظر.

Pic6: The monument of Ata Vatan. Ashkhabad, Turkmenistan. Source: Archive of Nazar Research Center.

تصویر ۶

Pic 6

Reference list

- Salehi, H. R. (2010). Barrasi-ye siyosat-e sakht-e hoviya-t-e jadid bara-ye Turkmanestan [An overview on the policy of new identity construction for Turkmenistan]. *Journal of Manzar* 2(6):76-77.
- Kasravi, R. (2010). Barrasi-ye do olgu-ye sonnati va hokumati-ye mahalle dar Asia-ye miyane [An overview on traditional and bureaucratic pattern of district in Central Asia]. *Journal of Manzar* 2(6): 66-67.
- Muradov, R. (2009). Different Ashgabad, *Turkmenistan Analytic magazine*, (2): 46-47.